

"מלאכת מחשבת"

דיון לעומק בנושאים עיוניים של פרשת השבוע – רעיונות והערות

כהן והייתה אשתו אנוסה קודם לכן לא יצטרך לגרשה כיון שעתה הוא כהן מה לי אנוסה מה לי אלמנה? וצ"ע.

עוד יש להבין את דברי י"די משה" היאך לא תירץ בכזו פשיטות את קושייתו כפי שתירץ מהר"ל ד"סקין עד שלא נתקרה דעתו ואמר שדברי המדרש רבה דברי נביאות! ברם למהר"ל ד"סקין יש עוד פירוש בפסוק (בפסוק י"א) "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ותמה המהר"ל מהו הלשון מכה איש מאחיו הלא ידוע לנו כי העברים אחים הם למשה? (ועיון במלבי"ם) ותירץ המהר"ל שכך פירוש הפסוק שאותו מצרי לא עשה מעשהו בסתר אלא הכה אותו בין היהודים ולא חשש כלל מתגובתם ואכן איש לא התקרב לעשות מעשה כי התיראו כולם מהמצרי אפילו שהיה אדם אחד ולא עשו מעשה כנגדו (כי נפש העבד מעונה היא ושפלה ולכן לא היה להם את העזו לעשות מעשה ומצונו כיוצ"ב בשואה שהיו שני חיילים חמושים מוליכים אלפי אנשים ולא חששו מהתנגדות כל שהיא) וחרה הדבר מאד למשה רבינו ע"ה ולפיכך נאמר אח"כ "וירא כי אין איש" פירוש שאין בין העברים שהיו רבים כל כך אפילו איש אחד שיעזור לאחיהם הישראל, ולא חשש משה רבינו שכתת שיעשה מעשה ילשינו עליו, שהרי לא היו בעלי לשה"ר בישראל ורק דתן ואבירם פרצו גדר ונעשו בעלי לשה"ר והם סיפרו לשה"ר למוך מצרים עליו. ברם משה רבינו לא רצה לחשוש שיש יהודי שירד לכוזה שפל ולפיכך בטוח היה במעשהו והחשיב זאת כמו שאין איש ולפיכך הכהו לעיני כל עת"ד. ועתה לפי זה כבר אין כל קושי ליישב את דברי י"די משה" דאף הוא פירש את הפסוק כן שהיו עוד יהודים שראו במעשה (וכן יכול להיות שפירש וירא כי אין איש כפי שפירש רש"י שראה שאין איש ראוי לצאת מאותו מצרי עד סוף כל הדורות אבל לעולם היו במקום עוד אנשים ולא חשש מהם כפי שתירץ המהר"ל כי היה בטוח שאין בהם אפילו אחד שידבר לשה"ר) ולפי זה נפרש בפשיטות שהמוכה היה אדם אחד מישראל ולא דתן ואבירם וממילא יש לפרש את דברי המדרש ראה מה שעשה לה בבית שבא על אשתו של המוכה [אותו פלוני] ואין כל צורך לומר שהיה זה בשני אנשים שהכה את פלוני ובא על אשתו של דתן דמהיכי תיתי נחדש שהיה זה בשני אנשים שונים ואדרבה גם ברש"י מרומז שהייתה אשתו של המוכה שנכנס לביתו ומצא את המצרי עם אשתו והרגיש בזה המצרי ולפיכך הכהו כל אותו יום, ועתה ממילא מיושבת הקושיא של מהר"ל מהיכן ידע דתן שמשוה הרג את המצרי דיש לומר שהיה אחד מהאנשים שראו איך המצרי מכה את היהודי ולא היה אחד שקם להושיעו מלבד משה וראה דתן איך משה ממיתו על ידי מאמר (שם) או באגרוף או מגרפה, לפיכך אמר לו למחרת להרגני אתה אומר וכו', אלא דמכל מקום אפשר להקשות בפשיטות על הי"די משה" למה לא פירש לעצמו בפשיטות שדתן היה המוכה בלי כל ראייה כדי ליישב מניין למדרש שבא על אשתו של דתן דאם נפרש בפשיטות שדתן הוא המוכה ממילא קל יהיה לנו לתרץ שבא על אשתו של המוכה שהוא דתן? ואולי יש לבאר שהיה קשה לי"די משה" היאך היה דתן כזה רשע מרושע שנהג בכפיות טובה כלפי מצילו ממכה ואולי אף ממות ונקם גם על ביאת אשתו לפיכך נוח היה לו לומר שהמוכה היה איש אחר, ויתכן שהרשעות של דתן ואבירם נבעה כי חששו שמשו מסכן את כלל ישראל כשנטל את החוק לידו (כטענת אותם ניצבים שהם דתן ואבירם) ודו"ק.

האם פירש יתרו מע"ז כשנשא משה את בתו? (מעובד על פי

פרפרת משה ועוד תוספות)

איתא בפרשה (פר' ב' פס' ט"ז י"ז) "ולכהן מדין שבע בנות ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרהטים להשקות צאן אביהן ויבואו הרועים ויגרשום ויקם משה ויושיען וישק את צאנם" ובפרש"י ולכהן מדין רב שבהם ופירש לו מעבדה זרה וינדוהו מאצלם (שמו"ר א') ויגרשום מפני הנידוי."

מדברי רש"י [שבנויים על דברי המדרש רבה והתנחומא] משמע שיתרו כבר באותו זמן כבר בע"ז, לפיכך כעסו עליו אנשי מדין ונידוהו על כך. בשפת"ח ביאר שלמעשה היו כאן שני חלקים, בראשונה רק כפר בע"ז אך עדיין לא מצא את הדת היהודית ויותר בלא אמונה, רק כאשר שמע על קריעת ים סוף ועל כל הניסים שעשה הקב"ה עם ישראל במלחמת

הי"די משה" שאין כל קשר ושייכות בין המוכה לדתן ואבירם שהלשינו על משה רבינו. ברם המהר"ל ד"סקין מוכיח בפשטות רבה ביותר שאין כאן דברי נביאות אלא כך פשטות העניין, ותורף דבריו הם: דהנה כתיב (פס' י"ב) "ויופן כה וכה וירא כי אין איש ויד את המצרי ויטמנהו בחול" ויש להתבונן, אם לא היה איש שראה את המעשה מניין ידעו שני האנשים הנצים את הסיפור שאירע אמשי? הלא כתיב (פס' י"ד) "ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי וגו'". והנה במדרש רבה איתא ששני הניצים הללו היו דתן ואבירם וכן הוא ברש"י על הפסוק ונראה דהמכה היה דתן שהיה הבכור לאבירם [ולפיכך חש גדול מעליו] ורצה להכות את אחיו הקטן יותר, ויש לשאול מניין לאדם שנקרא רשע רוח הקודש לדעת שמשו רבינו הרג את המצרי ועוד בשם והרי לא היה במקום? ברם אם נאמר שהאיש המוכה היה דתן עצמו והוא זה שבא לביתו וראה את המצרי בא על אשתו ולאחר שחש בו המצרי והבין שידע הוא במעשהו הכהו מכה קשה ומשה הרג את המצרי כדי להצילו, אי"כ הכל מיושב שפיר כי מה שכתוב בפסוק "וירא כי אין איש" הכוונה לאדם מלבד המוכה וכעת השיב דתן רעה תחת טובה למשה שהצילו מהמכה ואולי אף ממיתה ועתה לפי זה אתי שפיר דברי המדרש שאמר שבא על אשתו של דתן, שהרי דתן הוא האיש המוכה והוא הרי זה שבא ותפס את המצרי שנכנס לביתו ובא על אשתו אי"כ אין כאן דברי נבואה אלא דברים פשוטים ביותר.

ובזה תתורץ קושיא עצומה, כידוע דתן ואבירם היו מצלו שחלקו על משה רבינו, והנה קרח ור"ן ראשי הסנהדראות ביקשו לחלוק על הכהונה ולהקטיר קטורת ולכן קיבלו כל אחד מחתה כדי להקריב קטורת, ברם דתן ואבירם שהיו מראשי בעלי המחלוקת לא הקטירו קטורת, תדע שהרי היו מן הבלועים ואילו היו ממקטירי הקטורת היו מן השרופים, וגם בחשבון השרופים מצונו רק ר"ן מחותות ולא רנ"ב (מלבד קרח שהיה מן הבלועים והשרופים). ויש להבין למה לא ביקשו כהונה כמו אותם ר"ן בפרט דתן הייתה לו זכות טענה להחזיר את העבודה לבכורות בגין היותו בכור ולמה לא עמד על כך? ברם לפי דברי המדרש רבה אתי שפיר, דאם היה תובע לעצמו כהונה הייתה אשתו נאסרת עליו שהרי אנוסה אסורה לבעלה כוונה ועל כן לא יכול היה דתן [שידע שאשתו אנוסה] לתבע את הכהונה כי היה נאלץ לגרש את אשתו ואיתא במדרש רבה שהייתה יפת תואר ביותר ללא כל מום וצר היה לו להפסידה לפיכך לא תבע כהונה וכיון שדתן לא תבע אף שהיה ראוי לה יותר נראה היה לאבירם הקטן דבר זר לתבעו לעצמו כהונה לפיכך ויתרו שניהם על הכהונה וכל מטרתם הייתה מחלוקת לשם מחלוקת לשם שמים בלי כל רווחים, עכ"ל הנפלאים של מרן הגאון המהר"ל ד"סקין ז"ע.

אלא שיש לעורר על דבריו, דכל דבריו יעלו יפה לשיטת הריב"ם (בתוס' כתובות דף ג' ע"ב ד"ה ולדרוש להו דאונס שרי) דביאת עכו"ם אוסרת אשה לבעלה וראיה לדבר סוגיא דהאשה שנתארמלה (דף כ"ו ע"ב) באשה שנחבשה בין העובדי כוכבים דאם נבעלה ברצון אסורה לבעלה וכן אמרה אסתר למרדכי (גמ' מגילה דף ט"ז ע"א) כאשר אבדתי אבדתי, כאשר אבדתי מבית אבא, אבדתי ממך כאשר אחשוורוש יעשה מרצונה, לפי"ז אתי שפיר דשלומית בת דברי הייתה נאסרת על דתן אף שנבעלה באונס למצרי לאחר שנעשה כהן, ברם לשיטת ר"ת דפליג עליה וסי"ל דאין ביאת עכו"ם אוסרת דזרמת סוסים וזרמתם ואין נחשבת ביאתם אלא כביאת בהמה שאינה אוסרת, תשוב קושיית המהר"ל ד"סקין למקומה, למה לא תבע דתן כהונה גדולה לעצמו כיתר החולקים? ותלמיד המהר"ל בהגהה יישב דאפשר דלכהן אף ר"ת מודה, אמנם צ"ע דאם כביאת בהמה חשיב לה, אטו אשת כהן שתיבעל לבהמה תהיה אסורה לבעלה? וצ"ע, עוד יש להתבונן, מנלן לחדש פסול למפרע דהרי בשעת הביאה הייתה אשת ישראל והכהונה באה רק לאחר מיכן, נאן י"מר דאסרה התורה באופן כזה והלא מצונו דומה לכך ביבמות (דף ס"א ע"א) אירס את האלמנה ותתמנה להיות כהן גדול יכנס, הרי לנו שאין הפסלות חלה למפרע אלא אמרינן דבשעת אירוסין כהן הדיוט היה וחדוש גדול יש בזה שאפילו שבשעת כניסה היה כהן גדול אפילו הכי לא יגרש, לא כ"ש אם כנסה ככהן הדיוט ונתמנה לאחר מיכן לכהן גדול יקיים את אשתו כיון שבשעת כניסה הוי כהן הדיוט, ואי"כ לפי אותו צד גם ישראל שנעשה

"מלאכת מחשבת"

דיון לעומק בנושאים עיוניים של פרשת השבוע – רעיונות והערות

שהתנה עם אביה, לכן בכאן כתיב כי אמר. כלומר, עתה נגלה לכל כי אנוס היה על התנאי הזה כי גר היה והוצרך לעשות מאמר יתרו, ומכל מקום על ידי התנאי יצא ממנו יהונתן שנעשה כומר לפסל מיכה, לכן לא כתיב כי אמר על אליעזר, כי לא היה רוצה לגלות שהרג את הנפש ורצה פרעה להרגו. ומיהו בגמרא משמע שאליעזר בן משה לא נימול עד שפגעו המלאך שאמר משה אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק וזה היה אליעזר, שמשבא למצרים לא מציעו שהיה לו בן אחי"כ".

ודברי בעל הטורים הם פליאה עצומה: (א) וכי שייך שציפורה תמחל על תנאי של אביה, אטו היא מאן דאמר על זה: (ב) האם טענת אונס תופסת בענייני ע"ז? ואף שלא נאנס לעבד ע"ז מכל מקום יש כאן הכשלת בנו לע"ז, ואם נאמר שלפני עיוור דע"ז אינו מהחפצא של העבירה עצמה אלא שם כללי לו ונדון גם שמושה היה לו דין בן נח וכן אינו מצווה בלפני עיוור מכל מקום תמוה שמושה רבינו יקל על עצמו בכגון דא (אם לא שנאמר שבדבר שעוד לא היה בעולם לא קיים כלל העניין של לפני עיוור ברם אין זה נכון שהרי כשיבוא לעולם יכשילו) ג) איזה אונס היה כאן וכי חייב היה לשאת את ציפורה עד שנעשה אנוס על הדבר (ד) לפי דברי בעל הטורים הוא לא מל את גרשום באשר היה כומר לע"ז למה הקפיד עליו המלאך רק בדרך ולא במדין?

ועל כן מכל הקושיות הנ"ל נראה לומר פירוש מחדש בדברי המכילתא (ויש לו יסוד בדברי ה"פרדס יוסף" בשם הרה"ק רבי יצחק מוורקא זיע"א) דאף הוא לא מחולק על דברי המדרש רבה דבאמת כבר הרהר יתרו בלבו לא לעבד ע"ז דלאחר שעבד כל העבודות זרות שבעולם ראה שכולם הבל ותהו וגמר בלבו לפרוק את עולה לחלוטין ועל כך נידוהו בני מדין כיון שהייתה בזה פגיעה חמורה כשאדם כה מוכבד מודיע קבל עם ועדה שכופר הוא בעיקרי הדת שלהם לכן רדפו אחריו ונידוהו וגרשו את בנותיו. ונראה שמושה רבינו ידע זאת, כיון שראה שמנדים אותו, לפיכך לבש בגדי מצרי, והכי איתא במדרש רבה [על הפסוק איש מצרי הצילנו] (פ"ב פ"י ט"ט) איש מצרי הצילנו, איש מצרי וכי מצרי היה משה? אלא לבוש היה כמצרי. והטעם לזה כי חושש היה משה להיראות כאיש עברי ולבקש את בת יתרו, כי לאחר שנידוהו ליתרו ק"ו שיזיקוהו אם יקחהו כחותן, לפיכך משה רבינו הערים על המדינים ללבוש בגדי מצרי כדי שיתאפשר השידוך בכך ויכל יתרו עם רבות הזמן להתקרב לדת היהודית, נמצא לפ"י שהבגד המצרי לא היה כדי להתבלבל אלא אדרבה להיפך להקל על יתרו להתקרב עם הזמן ליהדות ועצה זו הייתה על דעת יתרו וכדי להעלים את הידיעה שמושה הוא יהודי ביקשו יתרו שישבע לו שבנו הראשון יהיה כומר לע"ז, דבר זה הביא שהגויים הבינו שאותו מצרי השפיע על יתרו לשוב בו ולחזור לע"ז ושניהם ידעו את האמת שעל פי דין תורה אין השבועה חלה כל עיקר, ולפי זה שיתרו ידע מראש שמושה נשבע רק כדי להערים על המדינים ידע שאין כל ערך בשבועה ואין זה דומה למעשה של ר' אמנון ממגנצא כי אותו הגמון סבור היה שר' אמנון רוצה להשתמד רח"ל והיה מעין נתינת אישור רח"ל שיש כזה מהלך וזה חילול ה' נורא שגדול הדור מוכן להציל את עורו ולהמיר בשל זה דתו רח"ל, לכן אף שר' אמנון לא התכוון לכך אך כיון שלא גדר את הפרצה הייתה כלפיו תביעה מהשמים, אבל משה רבינו לא הולך את יתרו שולל אלא שניהם לדבר אחד נתכוונו להטעות את הגויים מסביב והמטרה הייתה לחזק את החלטתו של יתרו להתגייר וכה"ג לא היו התקרבות לחוקות העכו"ם אלא עם עיקש תתקש ובוזה לא שייך לומר חילול ה' ומהאי טעמא גם לא יכול היה למול את גרשום במדין כי אם היה מל אותו היו יודעים שהכל היה רק למראית עין וממילא היה בזה אונס אמיתי על המילה, לפיכך כל עוד לא היה בדרך לא הייתה תביעה על משה רבינו למה לא מל את גרשום אולם עתה שהוא כבר מחוץ למדין אין הוא צריך יותר לגנוב דעת הבריות לפיכך תבע המלאך שימול את בנו והיה זה על ידי רמז שבלע את משה מרגליו עד המילה ומראשו עד למילה כדי שידע שהתביעה עליו שחייב הוא כעת למול את גרשום ודווקא ציפורה הייתה זו שיכולה הייתה להציל את משה כי הרי בשבילה נשבע משה לעשות את גרשום כומר לע"ז וממילא שלא ימולו אותו בזה שהיא עשתה מעשה מוכח היה שבאמת מעולם לא היה בזה כלום, והתביעה משמים הייתה שמכל מקום היו אנשים במדין שחשבו

עמלק וכו' גמר בנפשו כי הדת היהודית היא דת האמת וקיבל על עצמו להתגייר. אלא שמצינו מכילתא שסותרת את הנאמר, דאיתא במכילתא [בריש יתרו פ"ג] וז"ל "בשעה שאמר משה ליתרו תן לי את ציפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו קבל עלך דבר זה שאומר לך ואני נותנה לך לאשה. אמר לו מוח? אמר לו בן שיהיה תחילה יהיה לע"ז מכאן ואילך לשם שמים וקיבל עליו. אמר לו השבע, וישבע לו שנאמר ויואל משה, אין אלה אלא לשון שבועה וכו', לפיכך הקדים המלאך להרוג את משה, מיד ותקח ציפורה צר ותכרות את ערלת בנה וגו' וירף וגו'". לפי דברי המכילתא לא פירש יתרו באותם ימים מהע"ז. והנה אין מכילתא על פרשת שמות, הלכך אין לנו לדע למה א"כ גירשו רועי מדין את בנות יתרו על מה ולמה יצא כעסם על בנות רב שבהם? [כנראה רצו את המים לעצמם וחששו שבנות יתרו יגזלו מהם את המים]. עכ"פ תזינן שיתרו דבוק היה בע"ז ומכל מקום רצה משה רבינו להשתדך עם ציפורה. והדבר תמוה ביותר [וכבר תמה במדרש רבה] הלא הקב"ה שונא ע"ז ואך נתן למשה להיכנס בבית עובדי ע"ז? ותירץ במדרש רבה שבאותו זמן הרהר יתרו בתשובה וכפר בע"ז וקרא לבני עירו בחרו לכם כומר אחר במקומי והוציא את כל כלי הע"ז מביתו ולפיכך נידוהו וזה אתי שפיר, אבל המכילתא הולך בשיטה אחרת מהמדרש רבה.

אלא דקשה מה יענה על תמיחת המדרש רבה, היאך זימן הקב"ה למשה שיכנס לבית ע"ז והלא הקב"ה שונא ע"ז ודאי לא יכנס את גואלן של ישראל לבית עובדי ע"ז? (ואליעזר שנכנס לבית בתואל ליום אחד אמר לו לבן ואנוכי פניתי הבית מן התרפים) הפלא הגדול יותר שמושה רבינו עליו נאמר "ככל ביתי נאמן הוא" הבטיחו לתת את בנו הבכור לע"ז! גם קשה איך חלה השבועה הלא נשבע לבטל מצווה ומה טעם יש בשבועה ההיא? ויש לתמוה גם על יתרו שמשבע אותו הרי יודע הוא שיש ע"ז מצוות שכן נח מוזהר עליהם ואם הוא נכשל בזה ולא רוצה לשמור את ע"ז מצוותיו, מכל מקום איך יסבור שהשבועה תחול על דבר שמושה אסור בו מדין ע"ז מצוות בן נח? ודוחק לומר שסבור היה שלא על כך הוזהר כי דתו היא דת אמת (שהרי הוא עצמו לא יודע איזו ע"ז נכונה שהרי עבד כל ע"ז שבעולם הרי שלא ידע איזו דת היא האמת, א"כ איך הוא משבע את משה שעובד לקל אחד לעבד ע"ז עליה הוא חזאי מוזהר) גם עצם הפשרה שעשה יתרו עם משה מגוחכת לחלוטין, כפי שאמר אליהו לישראל, עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' אלוקים לבן אחריו ואם הבעל לבן אחריו, אף כאן איזו מן פשרה יש לתת בן אחד לע"ז ובן אחד לאמונה המונותאיסטית ששוללת מכל וכל פולחן ע"ז הלא דבר הוא. גם יש להבחין השייכות של המילה לשבועה שלו להקדיש את הבן לע"ז ובמה הניחה ציפורה את חמת המלאך והלא משה לא חזר בו משבעתו להקדיש את גרשום לע"ז?

ולדברי המדרש רבה ויואל משה מוסב על השבועה שלא ילך מהמקום בלא רשות חמיו שבועה כזו יכולה לחול ומשה רבינו שמר עליה מכל משמר על כך אומר המדרש רבה (ריש פרשה ד') כתוב, ולא נשבע למרמה, זה משה, שכשהלך אצל יתרו נשבע לו שלא ילך חוץ מדעתו, וכשהקב"ה שלחו הלך לחותנו והתיר שבועתו, והנה זה אתי שפיר לשיטת המדרש שכל שבועתו הייתה שלא ילך בלא רשות חותנו והרי כבר בע"ז וציפורה התגיירה לפיכך נשאה משה כדין, אבל לפי שיטת המכילתא ודאי לא נוכל לפרש ששמר על השבועה שכלל לא חלה ואף היה אסור בה ודאי שאי אפשר לומר עליה את הפסוק וזה פשוט, ברם מכל מקום לפלא שנשבע וכי רצה לגנוב דעת חמיו שהרי לא ישמור את השבועה שאין לה כל תוקף ודאי שלא היה מעמיד פנים שחלילה וחס יתן את בנו לע"ז, ומצינו שר' אמנון ממגנצא נענש עונש חמור על שהעמיד פנים ג' ימים כי חושב להשתמד ואף לא עלתה על דעתו רגע קט לעשות כן, אלא עצם הסי"ד שהייתה להגמון חמורה הייתה כל כך עד שר' אמנון שהיה גדול הדור נתבע על כך וא"כ לא תעלה על הדעת שמושה רבינו יגנוב דעת לרגע קט.

ובאמת ה"בעל הטורים" בפרשת יתרו (פ"ג ג' קצת) מבאר את דברי המכילתא וז"ל "ישם האחד גרשם כי אמר ג' וגו' וישם האחד אליעזר כי אלוקי אבי בעזרי וגו'. ואין כתיב כאן כי אמר? איכא למימרא כי אמר דלעיל קאי ועל גרשם כתיב כי אמר, כי יש דרש במדרש, כשנתן יתרו בתו למשה הוצרך להתנות שיהיה הבן הראשון לע"ז ולכן לא נימול, עד שפגעו המלאך בדרך ובקש המיתו ואז מלתו צפורה ומחלה על התנאי

"מלאכת מחשבת"

דיון לעומק בנושאים עיוניים של פרשת השבוע – רעיונות והערות

ובשו"ת מנחת אשר (להגאון ר' אשר ווייס שליט"א) ח"א י"ד ס' ל"ט כתב דכל המהומה הזאת בטעות יסודה, דכיון דדיינין בכל בהמה שכשירה מדין רב ה"ה אחר שצטרפו כל הבהמות יחד, והוכיח זאת דאל"כ בט' חטיות מוכחת בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ונמצאו עשר חטיות ונתערב יהיה אסור לבשלן ביחד כיון שע"פ הסטטיסטיקה ודאי אחת מהן טרפה, וק עיר שהיא 60% ישראל ו-40% נכרים ונמצאו בה עשרה ילדים לא יהיה אפשר לצרפם למנין כיון שע"פ הסטטיסטיקה ארבע מהם גויים, וק הקשה איך אפשר לקבל עדות מעשרה עדים ביחד הא יש בעולם מיעוט אנשים טרפה א"כ לפי הסטטיסטיקה ודאי א' מהם טרפה ונמצא אחת מהם קרוב או פסול עדותן בטילה, ועוד הוכיח ממש"כ השו"ע והרמ"א י"ד ס' פ"א ס"ב שחלב טרפה ש-נתערב בחלב של ס' פרות אחת בטל בשישים, הרי להדיא דאע"ג שיש מיעוט המצוי דטרפות (דמשו"ה חייבים לבדוק את הראיה) מ"מ לא חיישין שיש בתוך הס' פרות כמה טרפות וליכא ס' כנגדן, וכעין דבריו כתב כמה ממחברי זמנים שדמ בענין זה.

והנה על הראיות הראשונות שהביא לכאורה יש להשיב דדאי בעשרה חטיות ועשרה אנשים ההסתברות היא שכל האנשים שכאן הם מה-80% ולא מה-20%, אך זה רק בעשרה ואולי גם בחמישים, אך לא במאות אלפים, ששם לא ימלט שיהיה בהם גם מהמיעוט, ושם ודאי יש הסתברות קרובה לדאי שאחוזי הטרפות אצלם הם כמו אחוזי הטרפות בעולם, אך הראיה מהשו"ע והרמ"א היא ראיה חזקה לכאורה, כי שם מיייר בשישים בהמות ובה ודאי ליכא כ"כ הסתברות שכולן כשירות, ואפילו אם יש קצת הסתברות כך מ"מ ודאי לא דמי לכל רבא דליתא קמן המוזכר בגמרא כמו קטן וקטנה ששם הנידון על מקרה פרטי ובה איכא הרבה יותר הסתברות מבכהאי גוונא שהנידון הוא על ס' בהמות יחד, ומל"ל להיתיר גם בכה"ג, ועל כרחך דהיה פשוט לפוסקים דאין בה חילוק.

אך לכאורה יש לדחות גם ראיה זו, דהא מ"מ אין ודאות שיש מיעוט טרפה בתוך שישים הבהמות, ולא יהא אלא ספק, וא"כ י"ל דאף אם אין כאן רב דכולן כשירות מ"מ הרי כל בהמה בפני עצמה כבר הוחזקה לכשירה מכח הרוב, ויש לה חזקה דמעיקרא דאתיא מכח רבא, ומש"ה אמרינן מכח החזקה דכל הבהמות כשירות, משא"כ בידון דידן שכל שקית מכילה חלב ממאות פרות, והוא ממש נגד ההסתברות לומר ש-98.5% מהפרות הללו אינם טרפה, ובמקום ודאי לא מהניא שום חזקה דמעיקרא.

אמנם לכא' נראה ראיה אחרת דגם בכה"ג מהני רב, דהנה שיטת התוס' (חולין ק' ע"א ד"ה בריה) והסמ"ג דחתיכות אסור שבטלה בכמה חתיכות היתר אסור לאדם אחד לאכול את כולן גם בזה אחר זה, והובאה דעה זו בשו"ע י"ד ס' ק"ט בשם י"א, וכתב הרמ"א שם דיש לנהוג כך לכתחילה, והשתא אי נימא דבמאות בהמות ודאי יש מיעוט טרפות, א"כ נמצא שכל אדם במשך חייו אוכל כמה פעמים תערבת אסור בזה אחר זה, שהרי כל אחד אוכל בכל כמה שנים בשר ממאות עופות ובהמות, וא"כ ע"פ הסטטיסטיקה נמצא שכל אחד בודאי אכל כמה פעמים טרפה, וק שתה כמה פעמים חלב טרפה, ר"ל, וא"כ לפי שיטת התוס' ה"ל (שנפסקה ברמ"א לכתחילה) היה צריך להיות שיהיה מותר לכל אדם לאכול בכל חייו רק מאה או מאתיים עופות ובהמות ולא יותר, וק יאכל חלב וגבינה רק ממאה או מאתיים בהמות, כדי שלא יבא לידי ודאות שאכל אסור, (וביותר קשה כן לפי שיטת התוס' ר"ד ב"ב ל"א ע"ב שאם אכל את כל התערבת חייב חטאת), ואף דא"א לדעת את השיעור המחייק מ"מ היה לחז"ל לתת לזה שיעור מסויים וכל מידות חכמים ק הוא, ועד"ז קשה בכל ענייני חב שסומכין עליהם הרבה פעמים, כגון כהן שהקריב בחייו מאות קרבנות בשבת ודאי פעם אחת היה הקרבן טרפה וא"כ חילל שבת (ולשיטת התור"ד גם יהיה חייב חטאת).

ועוד ראיתי שהעית, דהרי בכל סיר מתבשל במשך השנים בשר ממאות בהמות ועופות, ולפי הסטטיסטיקה הרי מיעוט הבהמות והעופות טרפות וא"כ נימא דדאי נתבשל פעם טרפה בסיר, וא"כ כל סיר שיבשלו בו דבר חרף יהיה אסור לאכלו כיון דבלע מטרפה, וגם ל"ט בר ל"ט יאסר דהוי ל"ט בר ל"ט דאיסורא, ומדלא אמרינן הכי על כרחך דכיון שעל כל בהמה לחודא יש רב ממילא שרי גם כאשר דנים על הרבה בהמות יחד.

אמנם גם ראיה זו לכא' אפשר לדחות, דבאמת לגבי פעמים רבות לא חיישין לזה שבצירוף כל הפעמים נמצא שעבר אסור, דבכה"ג לא אסור רבב דא"כ אין לדבר סוף ולא שבקת חיי לכל בריה, (וגם לשיטת התור"ד דאכל כולן חייב

לרגע שמושה מודה בעי' ובשל זה הוא אינו מל את בנו וציפורה הייתה צריכה לנתץ את הדמיון הזה שלא תהיה כלל מחשבה כזו ודו"ק.

ברם עדיין הדברים לא מיושבים שפיר, דאם אכן כן למה בא המלאך רק עתה בדרך ולא מחה על זה בכל השנים שהיה במדין, מה השייכות לזה שהוא עושה זאת בשעה שמתעסק במילה? בשלמא אם הכוונה לאליעזר והייתה זו מילה שהגיעה כעת זמנה שפיר מובן למה רק עתה בא המלאך לתבוע שימול את בנו ולא יתעסק במלון, אבל גרשום שמילה ישנה הייתה והתביעה הייתה שלא מל והניח לבריות לטעות שמודה הוא בעי' ועיקר הטעות הייתה במדין למה עד עתה הניחו לו משמים ורק עתה נתעורר הדבר בדרך? בר מן דין, יש לתמוה מה עשה משה רבינו עם אליעזר, אם מל אותו במדין הרי הוכיח בזה שכל מה שעשה עם גרשום דברים בטלים ומבוטלים שהרי אנשי מדין אינם מבינים "שעטנז" אם לא שחור בו מכל וכל וחזר בתשובה, אי"כ למה עצם המילה של אליעזר לא תהיה תשובה נכונה לטענת המלאך? ואם נאמר דמכל מקום היה לו למול את גרשום שהרי טענת האונס פקעה אי"כ למה המתין עד עתה ולא פגע בו במדין? ואם נאמר שאף לא מל את אליעזר היכן מל אותו והלא הפסוק מדבר רק על מילה אחת (וזה או גרשום או אליעזר) ולא מצינו שמל אותו במצרים, כמו כן אין הסבר נאות למילים של בעל הטורים שמתלה ציפורה על התנאי וכי תנאי היה כאן והלא הונאה וגניבת דעת הייתה כאן ותו לא, אך מכל מקום עיקר הקושיות מיושבות היטב ודפח"ח.

ושלחתי לגאון המחבר רבי משה רובינשטיין שליט"א שיבאר לי כוונתו, ובי"ה ביאר לי שדבריו טובים ע"פ דברי הרמב"ן ז"ל (פ"ד פ"י כ"י וכן הוא ביונתן בן עוזיאל) שבשעה שהלך משה למצרים היה לו רק את גרשום ורק לאחר שהחזירה לאביה ילדה את אליעזר (והייתה מעוברת בדרך) אי"כ יש לומר שמושה לא מל את גרשום במדין עד סמוך ליציאה כי עדיין לא היה ראוי למילה וסמוך ליציאתו לא מל אותו משני טעמים: (א) כדברי הגמ' ורש"י שחשש למול ולצאת לדרך ועתה כשהיה בדרך התעסק במלון ועל זה הייתה הקפידה ב) שהרי נתן הבטחתו לחותנו שלא למול כדי שלא ידעו המדיינים שהוא עברי ובה יסכן אותו ובה המלאך בתביעה שלא מל בשל מה שהתחייב לחותנו וציפורה בתחילה לא ידעה הטעם למה המלאך רוצה להרגו אם התביעה מצד ההבטחה לעי' בכה"ג יכולה היא למול כי בזה תוכיח שאין ההבטחה מעכבת ובכך תוכיח גם למדיינים שמעולם לא התחייבו ועל ידי זה ירדה הקפידה של המלאך, ואם העניין היה שמושה עצמו לא מל לא היה מועיל כי זהו החיוב שלו וכשאחזה את הסכין וחתכה והמלאך ממנה הבינה שאין חשש בגין עי' ורק מצד חיוב המילה ולכן אמרה עתה "חותן דמים למולות" ובה תתיישב קושיית הרא"ם יעוי"ש שהניח בקושיא ולפי הני"ל מיושבים בטוב טעם.

בענין כשרות החלב בזמנינו (מאת הגאון רבי דוד אריה הילדסהיים שליט"א מח"ס ויברך דוד')

כתב בפרשה "ארץ זבת חלב ודבש", ומהכא ילפינן בבכורות ו' ע"ב דחלב מותר באכילה, דאמר' התם: "וחלב דבהמה טהורה מנזן דשרי וכו' ואיבעית אימא מהכא ארץ זבת חלב ודבש ואי לא דשרי משתבח לן קרא במידי דלא חזי", והנה בקובץ בית אהרן וישראל חוברת ק"ד (עמ' ס"ו ואילך) עורר חכם אחד ל"י בענין כשרות החלב בזמננו, שכידוע במחלבת חולבים את החלב לתוך צינורות, והצינורות מזרמים את החלב לתוך מיכלים גדולים, כך שבכל מיכל יש חלב ממאות פרות, ושם עובר החלב עיבדים שונים, פיסטור וכו', ובסופו של התהליך מתחלק החלב שבמיכלים לאלפי שקיות או בקבוקים, ולפ"ז נמצא שבכל שקית חלב מכילה תערובת חלב של מאות פרות ביחד, והדבר ידוע שבין עשרים לשלושים אחוזים מהפרות של ימינו הם טרפות, וא"כ נמצא שבכל שקית חלב מעורב בודאי 20-30% חלב טרפה, ואין שישים כנגד לבטלו, וע"ע מה שהאר"ך בזה שם חוברת ק"ו (עמ' קל"ד ואילך), וע"ע שם שחוברת ק"י (עמ' קמ"ד).

ואמנם הרבה מאלו שנמצאים טרפה הם רק חשש טרפה או חומרא, אך מ"מ א"א לומר שאין כאן יותר מאחד משישים טרפה ממש, דהרי אחד משישים הוא פחות מ-2%, וא"כ בצורך לומר שמתוך 50% שאנו מטריפים יש יותר מ-48% כשירות, ובודאי אינן כן, ובפרט לשיטת השו"ע שכל בשר שאינו חלק הוא חשש טרפה, והרי 90% מפרות אלו אינן חלק, וא"כ בודאי לפחות 9% מהם בחזקת טרפה, דאל"כ אין זה מיעוט המצוי.

"מלאכת מחשבת"

דיון לעומק בנושאים עיוניים של פרשת השבוע – רעיונות והערות

הפסד יש לסמוך אדברי המקילין ולהתיר, ומקוח בטור בשם הרא"ש, וא"כ בידין דין לכא' לשו"ע אסור החלב ולרמ"א מותר רק במקום הפסד.

ועוד קשה דלאורה נידון זה תל"א במחלוקת הרשב"א והרא"ש [המובאת בשו"ע שם ס"א] אם מותר לאכול את כל התערובת כאחת, דלהרא"ש דמותר לאכול את כל התערובת יחד א"כ ה"ה כאן דשרי, אך לרשב"א דאסור לאוכל יחד (ופסק הרמ"א דכן יש לנהוג לכתחילה) א"כ ה"נ יהיה אסור.

אמנם נראה פשוט דיש לומר דכל מה שאסור לאכלן יחד לשיטת הרשב"א (וק' באח"ז לשיטת תוס'), וכן מה שאם בשלן יחד הכל אסור, זה רק במקום שראינו להדיא שנתערב איסור בתוך ההיתר, דאז אם אוכל הכל יחד דמי קצת לאוכל איסור במיזד, אך במקום שלא ראינו כלל שנתערב כאן איסור ורק ה"סטיסטיקה מודיעה לנו זאת, בזה לא שמענו בשום מקום שתקנו חז"ל שלא לאכול הכל יחד, ואין לנו לבדות מעצמים תקנות חדשות ללא מקור.

והשתא דאיתא להכי י"ל דגם מה שהצרכים רבין ביטול בשישים בתערובת לח בלח זה דוקא כשראינו להדיא שנתערב איסור בתוך ההיתר, אבל אם ידוע לנו כן רק מכח ה"סטיסטיקה בזה לא הצרכים בשישים כנגד האיסור, וחזר הדין דמדאורייתא בחד בתי סג', [ולפ"ז נחא גם אם אמר דחבא דליתא קמן הוא משום הסתברות].

(ועוד יש לחון דשמא כיון דאמרין על הפחת דכל אחת מותרת משום חב ממילא גם חלב מותר כיון שדין החלב הוא תולדה מדין הפרה, וכמו הדין דחקת האם מהני לבת, אך אינו מצי בסוגיא זו כעת, וי"ל ע"ה).

חטאת נראה דמדאורייתא מותר לאכול את כולם באח"ז, דהרי בכל אפילה זיל בתר רבא ושרי, וגם בחתיכה האחרונה תלין דהיא היתר ואת האיסור כבר אכל קודם, ולא מצאנו שאסור להביא את עצמו לידי חיוב חטאת), אך אם כל התערובת לפנינו אתחזק איסורא בתערובת זו ואסור רבן לאכול את כולם יחד, וא"כ גם בידין דין למה לא נימא דאסור לשתות חלב שודאי מעורב בו חלב טרפה.

ולכאורה י"ל דשאלה זו תל"א בגדר דין חבא דליתא קמן, האם הוא משום הסתברות דמסתמא בא מהרב, או דהוא דין דאם יש ספק על איזה דבר מה דינו ויש רוב לצד אחד איכא גז"כ דנהפך דינו של הדבר להיות כמו הרב, [ולענ"ד יש הרבה ראיות לצד זה, ואל"מ], דאם הגדר הוא משום הסתברות לכאורה באמת בידין דין לא שייך כלל להתיר משום חב, דהא כאן ההסתברות אומרת שבודאי יש כאן תערובת של הרבה חלב טרפה, אמנם אם הגדר הוא משום גז"כ שהמיעוט נהפך להיות כהרב א"כ י"ל דכיון שנהפך דין מיעוט הבהמות להיות כהרב ממילא כל החלב הוא היתר גמור, ואין כאן תערובת איסור כלל.

אמנם לפ"ז לכאורה נידון זה דמי ממש למש"כ בשו"ע וי"ד ס' ק"ט ס"ב: "בש בביש שנתבטל חד בתר, אם בשלן מלך כאחד אפילו לאכול כל אחד בפני עצמו, אסור אם אין שם ששים, מפני שהחוטב בנותן טעם ונבלע בחתיכות", ומקוח ברשב"א, והרמ"א שם כתב: "וי"א דאם נודע התערובת קודם שנתבטלו ביחד הכל שרי, דאין חוזרין ונאסרין מאחר שנתבטל בביש, ובמקום

"נחשבה" – הנאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א

ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם. וברש"י וירא בסבלותם נתן עיניו ולבו עליהם להיות מיצר בצרתם. י"ל שדקדקו כן מדכתיב וירא בסבלותם ולא כתיב וירא סבלותם, ולמדו מזה שמשך רבינו פעל בעצמו ראי' כזו שתגרום לו צער כאילו מצערים לו בעצמו, וזהו להיות מיצר בצרתם, שמרגיש ע"י ראי' בצרתם כאילו שהוא בצרה וע"כ ה"י מיצר בצרתם.

וברש"י לעיל מינ' הקשה בשם ראב"י לעיל מינ' כתיב ויגדל הילד וגו', ותירץ ראב"י, אחת גדולת קומה ואחת גדולת שמינהו פרעה על ביתו. והנה מרן הגר"ח שמואלביץ' צוק"ל פירש ויגדל משה – ויצא אל אחיו, דגדולתו של מרע"ה התבטאה בכך שיצא אל אחיו, ואמר שזו המדידה לגדלות במה שחושבים על הזולת. ועי' באברבנאל-ל שפירש כע"ז.

ונתבונן בזה בינה. הנה תינוק שנולד אין לו שום הרגש למה שחוזק ממנו, רק עצמו הוא מרגיש, רעבונו ומכאוביו ותו לא מידי, (ובאמת הוא מנפלאות הבורא שע"ז יודעים שכשהוא בוכה חסר לו עצמו דבר מה). וכשגדל הוא לומד אט אט שיש עוד משהו חוץ ממנו, וכך הוא הולך ומתפתח, וככל שגדל עוד הוא יודע יותר שקימים עוד יצורים בבריאה, אולם כאן הוא עומד בפרשת דרכים גדולה, כי בשכלו הוא אמנם יודע ומבין שיש עוד אנשים, אבל להרגיש הוא ממשיך להרגיש רק את עצמו, ואז יוצאת תוצאה שכלל שמוסיף שכלו להתפתח הרי"ז מסיע לו להכיר את חסרונו של הבריות והוא מנצלם לטובתו האישית, ונמצא שהוא גדל בשכלו אבל בהרגשותיו הוא נשאר קטן. והיינו דאמרי אינשי על אחד שמנצל את מצוקותיהם של אנשים לצרכיו האישיים, שהוא אדם קטנוני. כי הוא קטנוני בהרגשותיו. ואינו מרגיש כי אם עצמו וזהו קטן ממש. זכר לדבר, גדול וסמוך על שולחן אביו זהו קטן.

והנה אימתי יכול אדם להיות ממונה על אחרים, בזמן שמכיר בצרכי הבריות, ואז נותנים לו תפקיד לשרת הבריות. וכמו רופא שלומד מחלות הגוף ועי"ז יכול לשמש כרופא. אולם ישנם רבים שבתפקידם לשרת הבריות הרי עיקר התכלית שלהם היא לשרת עצמם, וכך היא דרך העולם. אך מאידך גיסא ע"י שהוא רוצה טובת עצמו הוא מעונין שיהיו הכל מרוצים ממנו ועי"ז העולם מתקים, אמנם יש בני עלי' שרוצים לעשות הטוב והישר לא להנאת עצמם רק למען האמת והטוב, וזהו חנוך תופר מנעלים ומיחד יחודים. וכמו שפירש הגרי"ס ע"י שתפר כראוי, כנודע.

והנה פרעה הכיר שמרע"ה גדל בשכלו ומינהו על ביתו, אולם התורה העידה כי גם בהרגשותיו הרגיש את זולתו. ויגדל משה – ויצא אל אחיו. ואמרו לך ד' הגדולה זו מדת החסד. וזהו שאומרים לתת גדולה ליוצר בראשית, כי אמרתי עולם חסד יבנה.

ואמרו לא מצא בת"ח ישא בת גדולי הדור. וברש"י פרנס הדור, והוא משום שפרנס הוא איש חסד, וע"כ נקרא גדול הדור.

ובחז"ל מצינו שאמר לו הקב"ה אחר שריחם על הגדי חיך שאני מניח עלינו ותחתונים ומדבר עמך. כי הוא שותף כביכול להקב"ה במעשה בראשית. ומכאן חזינו לאיזו דרגא אפשר להגיע אם חושב על אחרים, עד שנתנה תורה על ידו. ומקניני התורה להיות נושא בעול עם חבירו.

פרק נ"ט - פסיקות והנהגות שונות.

"יחיד בדורו בתחום הפסק!"

התואר "יחיד בדורו בתחום הפסק" אינה היסחפות של סופר (או יותר נכון תלמיד נאמן של הרב זצוק"ל) כבר קדם לו מורו ורבו של הרב זצ"ל מרן הגר"ש כהנמן זצוק"ל ראש ישיבת פוניבז' לתלמיד חכם גדול שהיה ממונה על ישיבה לשם נשלח הרב לכהן כראש ישיבה [ישיבת ברסלב בני ברק בה כיהן כראש ישיבה עד סוף ימיו] הוא אמר עליו: "אני שולח לך ספר תורה שלם שלא חסר בו לא אות ואפילו לא תג אחד!"

עוד אמר עליו: כדאי היה לי את כל הסוחר הגדול בהקמת "בית אבות" וישיבת פוניבז' ולו בשל פיניע' אחד. בישיבת פוניבז' הסתובבו עילויים אדירים ואין אנו רוכלים למנות את הרשימה, רוב ראשי הישיבות בארץ, הם תלמידי הישיבה שהעמידה וגאונים אדירים ולא רק בתחום הרבצת תורה, רבים הם הדיינים ומורי ההוראה שחבשו את ספסלי הישיבה, למרות הכל, כל תלמידי הישיבה בכף אחת ופיניע' שרייבר בכף השניה והוא מכריע את הכף" א"כ לומר עליו שהיה יחיד בדורו בתחום הפסק אינה התבטאות מוגזמת בכי הוא זה.

"מלאכת מחשבת"

דיון לעומק בנושאים עיוניים של פרשת השבוע – רעיונות והערות

הרב זצ"ל ענה לתואר זה בשלמות, שכן הייתה לרב זצ"ל שליטה מקיפה ומדהימה ביותר בתחום ההלכה, מלבד גאונותו העצומה ביתר מקצועות התורה, בהירות הפסק שלו הייתה מיוחדת במינה, עד שכל גדולי ישראל סמכו את ידיהם על פסיקתו כנתינתה מסיני. ניתן ללמוד על מהות הפסיקה שלו, ממה שהוא עצמו היטיב להגדיר את רבו המובהק מרן החזו"א ז"ע.

היה זה כשאחד ממקורביו שאלו על גישת החזו"א להלכה, ששונה מגדולי ההוראה האחרים, שכן החזו"א אינו נמנע מלחלוק על גדולי הראשונים ז"ל. "אך ניתן לחלוק על הראשונים שזכרם רב בתורה, אלפי מונים מהאחרונים ז"ל?!" תמה הלה בפניו על הכוח המיוחד שיש למרן החזו"א לחלוק על הרבה מגדולי האחרונים ז"ל שהעולם כולו עומד עליהם.

הרב שמע את השאלה בשים לב וענה על כך מענה שהדהים כל שומע: "החזו"א למד את דברי הגמ' (בכל מקום שהוא) עם הראשונים לעומק הפשט, עד שהשיג הבנה כאחד הראשונים, ממילא בכוחו לחלוק עליהם".

ובאותה מידה: מה החזו"א למד את התורה כולה בעומק הפשט עם כל הראשונים עם הבנה כראשונים, אף תלמידו המובהק מרן הרב זצ"ל למד בבהירות עצומה את דברי הפוסקים מתוך עומק דברי הגמרא, עד שהביאה אותו לדגת "שר האלף" כפי שכתב מרן ה"חפץ חיים" ז"ע בספרו "שם עולם" (ח"ב פ"ב) "יש כמה סוגי נפשות. כי ידוע מה שאמרו חז"ל על הפסוק "איש אחד מאלף מצאתי" אלף נכנסין למקרא, ומהם מאה יוצאין למשנה, עשרה לגמרא, ואחד להוראה" נמצא, מי שהוא בעל משנה, הוא במדרגת שרי עשרות, מי שהוא בעל גמרא, הוא במדרגת הנפש של שרי מאות... ומי שהוא בעל הוראה, הוא במדרגת שר האלף".

ביטוי חזק להערכה הרבה שזכה מאת גדולי הדור, נתן מרן הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל ראש ישיבת פוניבז', בימי השבעה על הרב זצוק"ל. "רבי פינחס זצוק"ל היה יחיד בדורו בתורה, יחיד בדורו בפסק ויחיד בדורו בכוח השתיקה שלו".

הוא הגדיר אותו כ"יחיד בדורו בתחום הפסק" וכפי שאין עוררין על כך שהיה "יחיד בדורו בתחום השתיקה" לה אין אחר ורע בכל העולם כולו, כך הקישו ל"יחיד בדורו בתחום הפסק" שכן את בהירותו בהלכה קיבל בגישה המיוחדת שלו, בה יש בהירות עצומה בעומק הפשט, עד לפרטים הקטנים ביותר.

מרן ראש הישיבה רשכבה"ג הגאון רבי אהרן לייב שטיינמן ז"ע בעל "איילת השחר" היה סומך על הרב זצ"ל כפוסק האחרון בתחום ההלכה, שאין לערער אחריו וכדבריו יעשה. את דבריו היה מביע בכל הזדמנות. אחת מהן הייתה, בעת שמנהל אחד הסמינרים נכנס אליו וביקשו לעבוד על תקנון הצניעות שהנפיק. מרן ראש הישיבה ז"ע עבר עמו סעיף אחר סעיף.

כשעברו על סעיף מסוים שאסר איזה שהוא בגד, למרות שלא עמד בסתירה להלכות הצניעות, תוך שראש הישיבה מעיין בנוסח, העיר המנהל בקול שקט וכנועי שהוא עצמו אינו מבין למה בגד זה אסור מבחינת התקנון, שהרי אין בו שום מאפיין שיכול לגרום לחוסר צניעות. "אם כך למה כתבת אותו בתקנון?" שואל מרן רה"י בעיניו.

"אינני יכול להיות שונה מכל האחרים. כמעט כל הסמינרים הכניסו את הבגד הזה בתוך התקנון, ואם אשמתי זאת, הבנות תבחנה בזאת, הן עוקבות אחרי כל התקנונים ומשוות ביניהם, במידה ותיראנה כי אצלי זה מושמט, הן עלולות ללמוד מכאן היתר גורף להקלת קולות נוספות, מה שיביא לזלזול בדברים בסיסיים, אבל אם כל הסמינרים היו משמטים זאת היה הסיפור שונה לחלוטין" ענה המנהל.

מרן ראש הישיבה זצוק"ל ענה כי יש לבדוק את הדבר הלכתי, אם יוכח כי ההלכה אינה אוסרת את הבגד, התקנון ישונה בכל הסמינרים. הוא סיים את דבריו: "ברם אני איני פוסק ואין ביכולתי לשקול זאת הלכתית. אבל הרב שרייבר מוסמך לך, עלך להיכנס אליו ולבקש ממנו הכרעה הלכתית, ואם יורה כן אוציא הוראה בהתאם לכלל הסמינרים".

לימים נכנס אותו מנהל אל הרב זצ"ל לדון בשאלה שקשורה ל"ורה דעה" ונוגעת לפיקוח נפש. הרב זצ"ל עיין בשו"ע עם כל העיין בסוגיא, לאחר שהכריע בעיניו, ביקש ממנו להיכנס לבית מרן ראש הישיבה ז"ע, כדי לקבל את הכרעתו.

כשהרצה את הדברים בפני מרן ראש הישיבה ז"ע, לא אמר לו כי היה קודם לך אצל הרב ומה הכריע. אך מרן ראש הישיבה שידע כי יזו אינה זהה ללא הכרעת הרב, שאלו מיד: מה היה פסקו של הרב בעיניו? כשאמר לו את הפסק, חיך ואמר, נו אז יש כאן פסק ברור, הוא הושיט את ידו הטהורה, וביד מיד ע"פ הכרעת הרב.

פסיקותיו בענייני התפילה.

כשאדם מתפלל במקום אחד במשך עשרות שנים, קורה פעמים כי עקב אירועים משמחים או עצובים, או סתם חולשה, מאחר הוא למניין. כלל זה פסח על הרב זצ"ל, שהתפלל עשרות בשנים בבית הכנסת "דברי שיר" תפילת שחרית ומעולם לא איחר לתפילה. תמיד הוא ראשון או כמעט ראשון במניין, כשהוא מגיע זמן רב קודם התפילה, כדי לומר את כל מה שצריך במתינות רבה, ולהיות יחד עם הש"ץ.

באותם רגעים הוא נמצא רק עם הסידור, אין הוא מעררב לימוד עם תפילה. למרות שהוא "מתמיד הדור" יודע הוא להיפרד מהספרים בשעה שצריך. אהבתו לתורה אינה משונה את סדויו. כל מי שהבחין בדמותו ראה "עבד ה'" במלוא מובן המילה. הוא אינו נגרר אחרי תאוות טהורות, כלימוד עמוק ברמב"ם רעק"א קצוה"ח, או בחידושי רבי חיים באמצע התפילה.

קושיות רבות מתרועעצות במוחו היגע בתורה, אבל לעולם לא יסיטוהו מעיין התפילה. עליו לא יספרו בהתפעלות כי באמצע התפילה ראוהו רץ טרוף נשימה לארון הספרים, כדי לבדוק האם הכסף משנה אינו סותר גמרא פלונית. גדולתו נמוחת דווקא ביצירת מסך כבדל שחוצץ ומסיט את כל קושיות הברזל הצידה, כרגע הן אינן קיימות, כי כעת הגיע הזמן להמליך את הבורא. לך לעולם לא ימצאוהו מעיין באמצע חזרת הש"ץ באיזה ספר, אפילו לא בין גברא לגברא. כעת מרוכז כולו בתפילה או בהאזנה לכל מילה היוצאת מפי החזן בעת חזרת הש"ץ. גם אם יהיו רעשים גדולים בבית הכנסת מסיבות אלו או אחרות, שום דבר לא יסיח את רעתו מלהאזין לתפילה.

עומד בפרץ לחזק את הציבור בענייני התפילה.

על כן נאה היה חזרש מהציבור, להקפיד בענייני התפילה מאד. היו לרב תביעות בנושא זה, למרות אופיו העדין הזהיר מאד, לא להעיר עד כמה שאפשר, אבל כשהדבר נגע לקיום ההלכה כיאות, לא היה מוכן לשתוק לרגע קט. חובתו כרב להעיר לבני הקהילה כי עליהם להיזהר במקום שצריך, לשמור במשנה שמירה את מה שחכמינו ז"ל הגדירו כ"כרום זלות היא לבני אדם" לכן היה מעיר ושב בלי להרפות בענייני התפילה, מעורר את הציבור בדברים שצריכים חיזוק.

"מלאכת מחשבת"

דיון לעומק בנושאים עיוניים של פרשת השבוע – רעיונות והערות

קרתה פעם פרצה בעניין קביעת מקום לתפילה, היו מספר בני קהילה שהקדימו להוציא את שבתם בזמן הראשון שנראה להם כי לא היה בכוחם להמתין למניין הקבוע שלטעמם מאחר מיד, על כן קבעו להם מקום לתפילה מוצאי שבת בחדרי מדדגות שאינן ראויות לשמש כמקום תפילה. לא הייתה חלילה בכוונתם להוציא את עצמם מהכלל, אלא שכבר פשט הדבר במקומות מסוימים שחדרי מדדגות נעשים בתי כנסת מאולתרים עבור כאלו שיש להם לחץ להזדו (מי יודע כמה עניינים חשובים ממתנינים להם עד שלא ניתן להמתין עוד מספר רגעים) ולכן לא חשבו לרגע כי יש כאן איזו שהיא פרצה. אדדבה יש כאן עוד מקום תפילה ומתפללים שם גם יראים ושלמים. אלא שכשנודע הדבר לרב זצ"ל חרה לו עד מאד. הוא ראה בזה ממש פרצה נוראה שחייבים לגדדה ולא לתת לזה להישנות כדי שלא יהיה בגד "כיון שעבר ושנה" הוא זירז את אחד ממקורביו לתלות מודעה שחתומה בכתב ידו ובה הוא מודיע להם מהי דעת ההלכה בעניין. **המילים מדברות עבור עצמן.**

"אל כל המתפללים מעורב במוצש'ק בבניין... מן הראוי עליכם לבטל את המניין הזה! קודם כל, הרי יש מצוה להתפלל בביהכ"ג, כמבואר בשו"ע [סי' צ"א] ואף אם מתפללים בציבור. בפרט במוצש'ק שיש עניין ללוות את ש"ק ברוב עם. ושנית, גם אם לא במוצש'ק, הרי זה זלזול לתפילה בלא לקבוע מקום לתפילה, וגם מפחית את ערך התפילה בעיני הצעירים אשר נראה כארעי ממש, והתפילה צריכה להיות קבע. והמשנ"ב מסתפק אם זה מעכב גם בדיעבד. והתפילה צריכה להתחזק בזמנינו, שאין לנו דבר אחר להיעזר אצל הקב"ה אלא בתפילה כדת וכדון, והדברים מבוארים לכל מבין".

נושא נוסף עליו עורר בכל עת, שלכל מתפלל יהיה מקום קבוע בעת התפילה, כך היא צורת תפילה בבית כנסת. איך ניתן להכיל את הטיילת שגעשית בבתי הכנסת, כאשר ישנם מתפללים שרצים אנה ואנה באולם ויש שנכנסים בחדר זה ועוברים לחדר אחר "האם זו היא צורת התפילה בכבוד ראש?" שאל בכאב רב.

לצורך זה היה מצטט מדברי השו"ע (או"ח קנ"א, א') "בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש, כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה. ואין אוכלים ושותים בהם, ולא מתקשטין בהם, ולא מטיילין בהם, ולא נכנסים בהם, בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ות"ח ותלמידיהם, מותרים לאכול ולשתות בהם מדחוק...".

כאן עובר הרב לשאול: מה הפירוש, ולא מטיילין בהם? ממותי מטיילים בבית המדרש? אין הכוונה שלא לקצר את הדרך באמצעות בית המדרש, שהרי השולחן ערוך כותב על זה בהמשך הסימן, כאשר הוא מורה לאיסור להיכנס בפתח אחד ולצאת בפתח אחר. א"כ מה הכוונה כאן?" שואל הוא את המשתתפים בשיעוריו ההלכתיים.

הוא מותיב לה והוא מפרק לה: "כוונת המחבר לאסור את הטיולים בעת התפילה, להתפלל בצורה כזו אין לה שם של תפילה כי אם טיול ועל כן זה אסור מעיקר הדין. הכריע הלכה למעשה.

היו שבאו וטענו כי אין הם עושים זאת במנומה להתבדר חלילה, אלא אדדבה בצורה זאת מקבלים הם ריכות, אין להם את היכולת לעשות זאת כשהם חנוטים במקום אחד, כדי לתפוס את הכוונה המתאימה חייבים הם לרוץ אנה ואנה, כאותם צדיקים שהתחילו את תפילתם בזוית אחת ונמצאו לאחר מיכן בזוית אחרת מגדל התלהבותם בתפילה, טענה שנשמעת למאזינים נכונה.

ברם דברים אלו לא קנו שביטתה בלב הרב, אין הוא רואה בזה צורת "עומד לפני מקל" בתפילה, לא רק בשעת שמונה עשרה ממש צריכים לחוש את ההרגשה של עומד לפני המקל, גם ביתר חלקי התפילה מתפללים הרי אליו, ואם כן מן הראוי לחוש את המעמד הזה.

שליחת חזנים שאינם מוכשרים להתפלל בפני ציבור אינה ראויה.

טרוניה חזקה הייתה לו על הגבאים ששולחים נערים בני בר מצווה לעמוד, במטרה להכשירם להיות בעלי תפילה מעולים ברבות הימים. אף כי כוונת אותם גבאים לטובה, לא נראו הדברים לרב בעין יפה. בכל עת שיכול היה מדבר על כך, ופירט בכך, כמה וכמה חסרונות.

"כשחז"ל תיקנו לשלוח ש"ץ, הייתה כוונתם אדם בקי בתפילה שיכול להוציא את אלו שאינם בקיאים בתפילה, לפיכך חייבים לשלוח אדם הראוי לכך והתנאים לכך: שיהיה ירא שמים פרקו נאה, שאומר את חלקי התפילה בכוונה ראויה, עליו להיות בקיא בחיתוך המילים ובהגייה נכונה. כל אלו אינם מצויים בין נערי בר מצווה! וכי מניין יש להם את הגישה לתפילה? ממה ששלחו אותם לעמוד באלו "שטיבלאך" (וכך צברו ניסיון רב) וכי למה מחנכים שם? לרוץ היטב אבל לא להתפלל!" טען הרב בכאב לב.

בדרשת "שבת שובה" האחרון לחייו שב והתריע על הדבר. הוא הזהיר לא לשלוח לתפילות הקצרות כמנוחה וערבית בני י"ג שנים, כי בכך מעידים על זלזול בעצם התפילה. בכך נוצרת תפיסה מוטעית שיש חילוק בין תפילת שחרית למנוחה וערבית. בשחרית יקפידו יותר, לשלוח אדם שכבר יודע פרק בתפילה. אבל למנוחה וערבית הקצרים, כשקשה לגבאי למצוא חזן, אז יש לו כאלו חך קלה יותר, לחפש נערים שמעת עשו בר מצוה, שהרי הם ששים ללכת לעמוד (לא אחד מעתיד שיראו אותו מועמד מתאים) כך נמצאים הכל מרוצים.

ברם בעיני הרב הדברים חמורים מאד. בכך מפגינים זלזול חמור בערך התפילה, איך אפשר לשלוח בחורצ"ק שלא יודע א' ב' בכוונת המילים, ויש מקומות שזה ממש לעיסובא. ולא עוד, חלקם אינם יודעים לחתוך את המילים בהיגוי הנכון, ובכלל, מאיפה קיבלו את פרקם, האם ב"שטיבלאך"?

אכן אצל הרב זצ"ל ראו בכל חלק של התפילה, כמה אימה ופחד היה לו בכל רגע, מתחילת התפילה ועד סופה, ניכר היה עליו כי עומד הוא לפני מקל מלכי המלכים. ולפיכך זעק מעמקי לבו הטהור, לתקן את הראוי תיקון בטוח חשוב זה.

מגלה טפח ומכסה אלפיים!

כל מי שהכיר את רבינו הבחין תיכף, כי לא איש דברים הוא, ממעט היה מלדבר כשזה לא נגע לדברי תורה. למרות שזהר מאד שלא לפגוע באיש, מכל מקום לא עבר על מידתו זו, בה הייתה לשתיקה משמעות רבה יותר מכל דיבור. עד שניתן היה להמליץ עליו "מגלה טפח ומכסה אלפיים" לא היה גבול לשתיקותו, עד שהרבנית הצדקנית שתח"י המליצה על כך בצחות: מקובל כי בפגישות שלפני האירוסין דרכו של הבחור לפתוח בשיחה, אם הייתי הולכת לפי כלל זה, הייתי יושבת עד היום מולו ושותקת" יודעת הייתה איך לשוחח איתו בדרכים החכמות שלה. אבל לא כל אחד יכול היה לתפוס איתו שיחה כשהנושא לא סבב את הציור: תורה ויראת שמיים.

גם גדולי ישראל שהיו מדברים עמו, מפעם לפעם יצא להם לדבר עמו בעניינים נוספים, לא שמעו ממנו [כמעט] איזו שהיא התבטאות במה שלא נוגע לתורה. פה ושם יצא לו לדבר שיחת חולין ש"עלהו לא יבול", אבל כדי "חגירת הציפורן" כל מה שמחוץ לדברי תורה חסום אצלו לחלוטין.

"מלאכת מחשבת"

דיון לעומק בנושאים עיוניים של פרשת השבוע – רעיונות והערות

(מלבד אבך מסוים שסיפר לכותב השזורות נ"י שזכה למידת קרבה מיוחדת מאת הרב בשל מסירותו הרבה לרב בלב ונפש עד שזכה לפרקים שונים של "שיחת חולין של תלמידי חכמים" ק"ש לו הרבה הנהגות מהרב זצ"ל)

מעטים הם אלו שעברו כזו מסכת חיים עשירה ורוויה, אין ספק שאם היה זה אדם אחר, היה כותב ספרים שלמים כדי להעביר לעולם את מה שעבר עליו "בימי בין המצרים". ולדידנו, די אם היה הרב זצ"ל משוחח מעט יותר על עברו, כדי שלכל הפחות בני משפחתו הקרובים ביותר ידעו את אשר עבר. אבל בפועל, חוץ מדיבורים בודדים כמעט שלא העביר אליהם דבר.

כשהגיעה מלאכת איסוף העובדות של חייו, הייתה זו משימה כמעט בלתי אפשרית. כי לא היה מי שיוכל להעביר ולתעד את כל מה שעבר, אלמלא שהיו מספר שותפים שהיו נוכחים באלו חלקים משלבי חייו, ניתן היה לסכם את מסכת חייו במילים ספורות [כפי שהמליץ בצחות אחד מחשובי תלמידי החכמים].

"בפינה בני ברקית ישב יהודי בשם ר' פינחס שרייבר זצ"ל שלמד למד ולמד, עד שנקרא למתיבתא של מעלה".

מרחיב דיבור כשיש לזה צורך!

אבל ברגע שהדיבור היה נצרך, היה יכול לדבר ואפילו שעה מרובה. ק הוברר לאחד מבני שיחי, בעת שהביא לפניו מידע על אחד מבני הקהילה באשדוד שלומד בשיבת פוניבז', שהחל לרדת מעט מרמתו הלימודית. הרב נחרד למשמע המידע, הוא בירר בקצרה היכן הוא יושב ועוד באותו יום נגש אליו. הוא התיישב לידו והחל לשוחח איתו שיחה מלאה בתוכן, כשחיוך רחב על פניו.

הבחור נדהם, הרב בכבודו ובעצמו נגש לדבר עימו כמו חברותא, לבו רחב בקרבו באותו רגע, נראה היה כי חסרה לו תשומת הלב הראויה, הרב דיבר עמו על דא ועל הא, מתעניין בו בכל הנושאים שמעניינים אותו מתוך עניין רב, בכך נתן לו את ההרגשה הטובה ביותר, כל זה משך שעה ארוכה שלא כהרגלו, בכך סלל בפניו את הדרך לעליה מחודשת.

באותו רגע היה בנו שליט"א שעמד וצפה מהצד אחוז תדהמה מוחלטת. אמנם הבין כי אביו טרבה של הקהילה יעשה בעניין, אבל לא שיער שזה יהיה כבר באותו יום, עוד יותר מכך, שאת זמנו היקר ביותר יתן בלי לחוס על כך. אימתי זכה הוא ליחס הזה?

אמנם לדבר עמו בלימוד אפשר היה ועוד אף, אבל סתם ק "אבא" כמו שיש לכולם, מעולם לא הרגיש. עד עתה הבין, כי אבא כל רגע שלו יקר ביותר, עד שאין לו בשבילו כי אם מילים בודדות. ברם כאן לבחור שאינו מבני הבית יש לו את כל הזמן שבעולם!?

אך עתה למד מושג חדש ממשנת הרב: "לא תוכל לעמוד על דם רעך" נאמר בדבר הכי יקר כל... ואם זה "זמן" תן אותו לו כדי להצילו".

בני הבית שיחי ידעו מהי חובתם בעולם, על כן, אם יש בדל חיוך קלוש שניתן אי פעם דיין ואם עוד יש לך תוספת דיבור כל שהוא, כולו רווח!

אבל הרב כאב רוחני של הקהילה צריך לדאוג לילדיו, לאלו שיכול לתת להם טעם בלימוד, או אז, את היקר לו ביותר יקריב כדי להעלות מעלה. זו ההצלה האמיתית של "אבידת גופו ונפשו".

עליכם לתת לילדכם אוכל מזין כדי שיוכל ללמוד כראוי.

הרב זצ"ל היה אבא מסור לילדי החיידר, כשעינו פקוחה על כל ילד. כשהיה מתחולל איזה שינוי בילד, לטובה או לרעה, ידע על כך מיד, ונתן דעתו מה ואיך לעשות במידת הצורך.

היה בחיידר ילד ממשפחה חוצניקית שהיה מחונן בכישרונות נעלים ביותר, נוסף לכך היה מתמיד מאד ודעתו, יושב היה שעות רבות וגומע ספרים רבים שקשורים ללימוד וידע אף להבינם לעומק, ק עלה על יתר חבריו בלימוד. הרב נתן דעתו על הילד וראה בו "כלי מחזיק ברכה" ודאג מהצד שיסוון בצורה נכונה.

לימים נקלע הילד למשבר מסוים שנתן את אותותיו בו, הוא נעשה מהורהר ומכונס בתוך עצמו והתקדמותו נעצרה במידה מסוימת. את השינוי הזה חש הרב מידית. באחד הימים נגש אליו הרב וביקשו שיקח אותו לביתו כי יש לו לדבר עם האבא. הילד חש נבוך מאד וניסה להתחמק, אבל הרב לא הרפה. לבסוף הפטיר בשפה רפה שאביו אינו בבית.

הרב לא נרתע: "אבל אמא נמצאת בבית?" הילד משיב בחיוב.

"אם ק אני רוצה ללכת איתך לבית ולדבר עם אמא תח"י השיבו הרב.

הרב זצ"ל צעד עם הילד כאבא מסור מאד עד שהגיעו לבית, הילד קרא לאמו ומסר לה שהרב מחכה מחוץ לבית. היא מיהרה אל הדלת והרב החל לשוחח איתה על הילד. הוא התעניין בכל מה שקורה איתו וטען לה כי הילד מתנזר ממאכלים בריאים, לכן יש לו הפרעות בקשב וריכוז וחולשה גופנית רבה. עליה לבשל בבית מאכלים מזינים וגם לתת לילד יחס חם ואוהב, ק הילד יחזור למצבו הראשון.

כאמן פדגוג קלע אל המטרה כחוט השערה, האמא הודתה לו שאכן לא היו ההורים מודעים לבעיה ולא עשו די כדי למנוע זאת, מאותו יום קיבל הילד יחס חם יותר מהוריו ואוכל מזין יותר, לאחר זמן קצר פרח הילד פלאים עד שנגעשה "כלי מחזיק ברכה".

זה סיפור אחד מני רבים, בהם טיפח הרב זצ"ל ילדים גאונים שעלולים היו לאבד לנו בשל הכוונה לא נכונה, כי "ילד גאון" לא די לו בגאונותו, הוא מחזיק בידיו אוצר לא מעובד, אם לא יקבל את הטיפוח הנכון יכול הוא לקמול בלי שיממש את האוצר המבורך שנגזז בלי שיגיע לידי מימוש. לזה הרב היה "אומן פלא" שידע להבחין ולאתר מי הוא יהלום שאפשר ללטשו ובאילו מכשירים. הוא אמנם לא למד בהכשרות למיניהם שצומחות כפטריות לאחר הגשם, כאשר כל אדם שני נעשה מבין וספן עולמי, מוח אחד או תלת מימדים אין לו שייכות לקאוצ'ינג ואימון אישי, אבל יש לו את אשר ה' חננו, גדלות אמיתית ומעין רוח הקודש אשר ה' הערה עליו ממרומים, בשל היותו "עבד ה' העושה רצון קונו בלי פשרות" לכן זכה הרב לאבחן את האוצרות הגנוזים, הוא הדריך את ההורים שידעו איך לטפח את הפוטנציאל הגדול שלא ילך לאיבוד ח"ו.